

NIBUSIS PA NI IRI'R NINÁN NIKÁN

Mudulu 4

IMPULSO
Guanajuato

Miguel Márquez Márquez

Úr'unde' ndi Guanajuato tangwín teréh úbo's ráts'oro taréh énuts'es - taréh úbo's ráts'oro sánzeb égas.

► GUANAJUATO SEGURO

Lic. Antonio Salvador García López

► CALIDAD DE VIDA

Lic. Diego Sinhue Rodríguez Vallejo

Lic. Diego Sinhue Rodríguez Vallejo

Secretario de Desarrollo Social y Humano

MVZ. José Gerardo Morales Moncada

Encargado de Despacho de la Subsecretaría de Administración e Inversión

Lic. Miguel Ángel Morales Abonce

Director del Fortalecimiento de Capacidades para el Desarrollo Humano

► ECONOMÍA PARA LAS PERSONAS

Lic. Guillermo Romero Pacheco

► GUANAJUATO EDUCADO

Ing. Eusebio Vega Pérez

Sra. María Eugenia Carreño de Márquez

Presidenta de DIF Estatal

Ing. Fortino Hernández Becerra

Encargado de Despacho de la Subsecretaría de Planeación y Operación para la Organización

Lic. Víctor Edmundo López Muñoz

Coordinador de Atención a Grupos Vulnerables

Lic. Martín Aurelio Diego Rodríguez

Director de Comunicación Social

Kíni richhihr man'í ndi éna éma pá nant'é rána rarú kábi'e éna richhihr tís'a', úrir ná'ir úrehn be úna utshá. Ki Guanajuatore rinhí úkhar utshá. Rinhí ép'o pá má mapé richhihr rána raga'r pá úrir ráp'or kí pá má rána ná'i ranhú íri'r naká ndi úrir éku' Guanajuato mú'os ki káne ndi úri kíni richhihr utshá ma ratshé.

D.R. GUBIERNU NDI GUANAJUATO

ISBN: EGÁ PU ETSHÁ

Proyecto

Parque de Innovación De La Salle Bajío

Material

Rodolfo Guerrero García, Universidad De La Salle Bajío

Gráficos e Imágenes

Manuel González Zavala, Universidad De La Salle Bajío

Diseño de Cubiertas

Estefanía Ramírez García

NÁNT'A ÚR'U NDI URÁ ÚRI ÍRI'R KI ÚRIR ENDÉ ÉKES

Bajír mánirk'un ki bajír írurk'un

Kíni modelo éna úmahu' ndi kábe' rána man'í nábe, má ní íri'r kí man'í ndi éma má í'e rákhar. Énu-hu' ndi éku' úrir urá rápi ndi ni i'áhn márhe pá úr'unde' rána man'í íri'r tatshá. Eje ndi pá úrir íri'r naká, éna éma pá mapé úrir ránar man'ísibur ratshá, namhúts kí urá rápi, ná'i rána nánkha'r man'í ráp'or sé írur o me mánir ki ránar man'í náts'ah.

Ijiékre kína úrir í'an'e ndi Guanajuato egá pá ína atón, ijiékre kína súka'rhú' pá ína írir rákahu'. Man'í ndi kíma ínkhá ní i'áhnro'. Man'í ndi úr'ende' ki úrir urá épi etshá éna íri'r éreh, ná'i urá épi úrha érhan, nánt'a ránzo ukharín ndi sá' íri'r agá.

Púr ígo'r, asék ndi íri'r kí'ührín ndi kíni programa ndi Impulso ndi Desar'oio Sosioedukatiboa, nánt'a programarí ána má ná'i úrir agéts pá ijiék, pá bánhor ki pá ndi ét'e ránzo, kumu ndi úrir Guanajuato mú'os pá ná'i rána urá rápi nehé rána nat'úr, man'í ndi ephá ki ndi rinhí ékhar.

Kíni rinchhihr ndi kán'a egá' ána aségun kabí'e nánt'a nánk'uh ínan kurí úwan pá anún k'ágo'rgun ki

kabí'e ugán, kabí'e nínan man'í rus-thán pá nant'é ránzon, kabí'e nínan úrir rakésin pá nínan man'í rupórin ndi súgata' ku'ós ében, purmhé' ndi ét'uhn ninarin nánt'a plán rutshán pá be úrir ránar íri'r naká kumu ndi bajírin ki úrir ndi ránzo úza' egá.

Chí kíni úba' man'í nánt'a satí utsháhn, man'í síbur tikán utsháhn pá mahér man'í ndi súgata' ínan upórin ki pá íri'r tikán. Ndi sá' úrhon man'í utshán anún man'úri'o sá'táteh ndi tikán tutsháhn ki man'í ndi úrir tuserin sá utín, ijiékre kína úrir kíkes pá ndi impulso ndi nant'é Desar'oio Sosioedukatiboba, ki man'í ndi utsháhn banhor ki ndi man'í éku' súgata' ébe tapór.

Úrir ndi nánt'a ránzo egá man'í etshá ki egá úrir urá épi man'í, tikán Guanajuato katá úgin utsháhn kábe' ndi é'i, ndi úri urá íri'r ki úrir íri'r ékes, márhe éma ki man'í ndi éku' úrir urá épi etsháh. Kaúj nábi ungwáhsk pur ndi man'í síbur ichháh, índisakhark pur ndi Guanajuato íri'r tángweh, úrir rinhí akhé'rb ki man'í síbur ána ákhar pá úrir ána úrehn takí, purmhé', bá-na'i, ndi nánt'a Guanajuato márhe áwa ki pá úrir ní íri'r taká.

**Migél Márkes Márkes.
Úr'unde' ndi Guanajuato tangwín**

Ndi pu nimbó ube'b ndi ri-chhihr úran égits

Kíni modulo ma tatshá pá maní síbur nínán rutshán pá út'e plán íri'r sangwéh.

Tína ámhu' kabí'e ndi chí kíbeh pá kirú sá' urir man'ih i'e egá.

Kinibá kína kipá maní ndi éku' súkhar ki maní tín'uhkarí ína ichháhn pá ná'i írho ichháh.

Ndi káne maní epá utsháh írore rána ráwa pá maní rarih'; pá kína kirú man'úri sutsháh, maní ndi kipá sutshá igo'bá'o út'e plán ína ichháh ki maní ndi kúri abá ína ná'i ichháh pá ína íri'r sangwéh.

Sá' írho ichháh maní ndi nimbó kí-be'b kichháh.

MÚDULO 4

Í'ergun ki í'e ugáhu'

Man'í ndi ndi kíni módulo ná'i ratshá:

Man'í síbur rutsháhn ndi éku' úrir, úrir búnhor ki ndi Ránzo egá rakhésgun nínarin úrir mán'ih í'e síni' uba' nína rákan, nína rapán man'í éku ndi rúkharin rapán.

Éb h éma kábi'e síni'uba' tách 'uj.

Man'í ndi káne utshá:

Nehé ráma man'í ndi kaúj é'i nána
rutsháh, richhíhr rusár man'í ndi
kaúj nánauj rutsháh, man'í ndi rapá
márhe, mapé úrir nína nit'áhrhu' ki
nánauj úrhan nández.

Chí káne éb h énu' pa be síni' úba' nánauj rés ni' kábe' ndi í'e.

Nánt'a plán tusháhu' pa úrir nína rakéshu', éna kurí úsa'bhu' pa nái úrir rakéshu' ki kábi'e ndi ugán(Kasares Ar'angois & Siliseo Agilar, 2013). Nimbó kéga' rinhí égits, purmhé' kábe' sibur éna égits. Purmhé' kágun'o ína áman kábi'ebe rána nákits.

Úrir ir h'r: Nái urá épi éna írho ki rámha kábi'e úts'a narhó, naká nár h'r, unhínth rarahó, urí raréh, úts'a ranhá, ur'ós rip'á mare' rarahó, kábi'e nínd hn raró.

Úrir ipo' máre' ip'in: Éku' éna émha pa ndi káne manírána ratshá, rána raró ki rána bajír ír'ir rána nakákúmu ndi: námb 'rín, rugwé írurin, rugwé mánirir, múso írurin, múso mánirin, máno mústorín, bajír írurin ki bajír manirín. Kíbi'e ndi kít'ab úrir ndi mánorgun ndi sá' ni upárin kúmu mánir ki írur, bajírin írur ki mánir ndi eskuéla katá túgin o me ndi katá túgin náta útan'in, úrir ndi máno tíkehrín sé írur o mánir. Etc.

Maní ndi káne tshá ísa: Maní ndi káne sibur epá kúmu ndi maní káne utshá, richhihr ísa', káne úran étan, maní sibur ndi káne éna utshá o me ndi káne nái étan. Maní sibur satí ndi káne éna epá utshá, úrhan ndi káne satí pu ísa'. Maní ndi tand ' ubá utshá úrir úsa'.

Úran ndi káne íri'r etéhs: Maní sibur ndi káne ísa' pabe majér úran íri'r ragéh, úrir káne rána ragés proíeto ratshá, káne fábor ratsháb ki rarú sikhá ku'ós Ranzon singánme, úri úb h ésa'b; sikhá nánt'a grúpu ísa' ndi úrir úb h ésa'b káne rarúparí úrir ísa' úrir ékes ki ut'é rin'é etó.

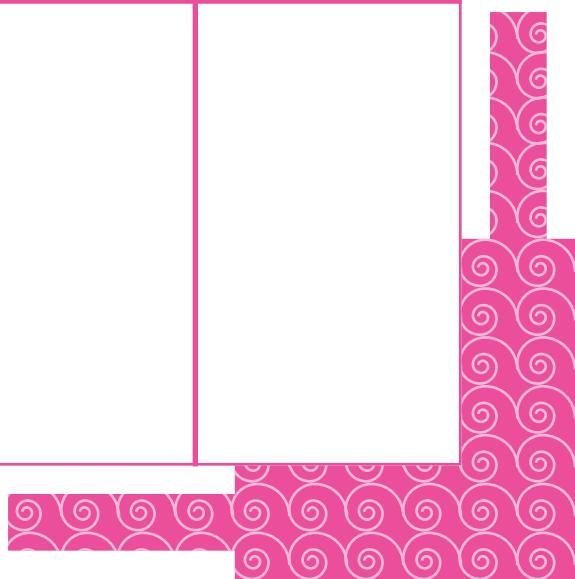
Man'í ndi sá' etshá ki er'i

Kuádro ndi nimbó énuts kína í'ihn'é, kínire agéts pa út'e plan kína kichhá.

Área	Kábi'e ndi chí ugán Ibá kábi'ebe chí kíbeh ndi káda área, é'i ráma,	Kábi'e ndi é'i nángweuhj Ibá kábi'ebe indí sang- gwéh ndi síni' úba' ndi káda área, é'i ráma, ibá kénkha saphábe ma- jér í'e ína ichhá, kúmu: ták'un um'á, nánt'a o tínuhn sápha. Tshá íta' ki ibá pabe íri'r táje'.
Úrir ír h'r:		
Úrir ipo' máre' ip'ín		
Man'í ndi káne tshá ísa'		
Úran ndi káne íri'r etéhs		

Pháñch'e éna tshá ich'ah, sá' ére'r éna etshá. Área úrir ndí ír h'r

Área				
Meta 1	<p>K'i'kuádros kíma it'et's'e pa kíma kibá man'úri'o kibeh s'i's sutshá ki i'ebé anú kábi'e kínak. Lé-traba kína it'et's'e:</p> <p>E: Sikhá ni íri'r kínak, i'e sig'i'e.</p> <p>B: Kíkhá kíma íri'r kínak.</p> <p>R: Sikhá kímu' ch'ípahá ír'ir kínak ki ítan íri'r ína ich'há</p> <p>M: Sikhá nehé kúri kímu' pahá kínak. Niákuri urá íre'rbo pa kírho kích'há.</p>			
Acciones concretas	<p>1ª tshá etshá 2ª tshá ets-ubés ndi nán't'a nim-ba' ebá</p> <p>3ª tshá etshá ndi taréh ním-ba's ebás</p> <p>4ª tshá ets-há ndi taréh tím'hn um'ás ebás</p> <p>5ª tshá ets-há ubés ndi tím'uhn um'á ebás</p> <p>6ª tshá ets-há ubés ndi tákun um'á ebá</p> <p>7ª tshá ets-há ndi sáphá ebá</p>			

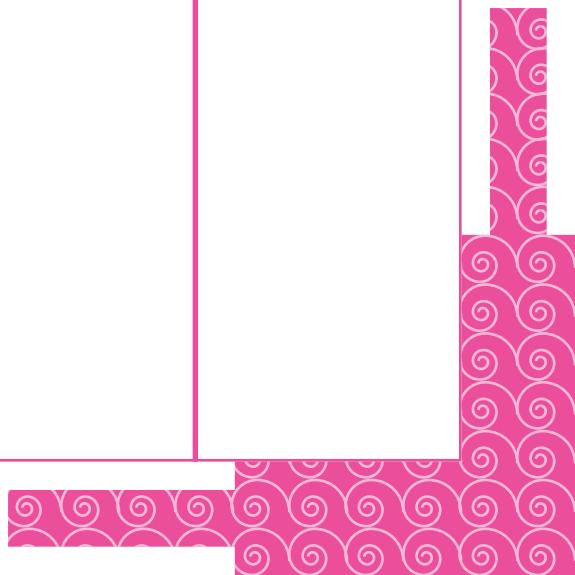

Pháñch'e éna tshá, sá' ére'r éna etshá. Área ndí úrir ípo' máre' ip'in

Área	Área	Área	Área	Área			
Meta 1	K'i' kuádros kína it'et's'e pa kína kíba man'úri'o kíbeh s'i's sutshá ki i'ebé anú kábi'e kínak. Lé-traba kína it'et's'e: E: Sikhá ni irí'r kínak, i'e sig'e. B: Kíkhá kíma irí'r kínak. R: sikhá kímu' chipahá ir'ir kínak ki itan irí'r ina ichhá M: sikhá nehé kuri kínu' pahá kínak. Niakuri urá ire'rb pa irho ichhá.	1ª tshá etshá 2ª tshá ets-há ubés ndi nán't'a nim-ba' ebá	3ª tshá etshá ndi taréh' tínu'hn um'ás ebás eba'	4ª tshá ets-há ndi taréh' há ubés ndi um'ás ebás	5ª tshá ets-há ndi taréh' há ubés ndi um'ás ebás	6ª tshá ets-há ndi taréh' há ubés ndi um'ás ebás	7ª tshá ets-há ndi taréh' há ubés ndi um'ás ebás
Acciones concretas							

Phánoch'e éna tshá, sá' ére'r éna etshá. Área man'i ndí káne tshá ísa'

Área					
Meta 1	K'i' kuádros kína it'éts'e pa kína kíba man'úri'o kíbeh s'i's sutshá ki i'rebe anú kábi'e kínak. Lé-traba kína it'éts'e: E: Sikhá ni ir'i'r kínak, i'e sigí'e. B: Kíkhá kíma ir'i'r kínak. R: sikhá kímu' chipahá ir'ir kinak ki itan iri"r ima ichhá M: sikhá nehé kuri kínu' pa'há kínak. Niakuri urá i're'rb pa irho ichhá.				
Acciones concretas	1ª tshá etshá 2ª tshá ets-ubés ndí nán't'a ním-ba' ebá	3ª tshá etshá ndí taréh ním-ba's ebás	4ª tshá ets-há ndí taréh tínu'hn um'ás ebás	5ª tshá ets-há ubés ndí taréh' há ubés ndí tákun um'á ebá	6ª tshá ets-há ubés ndí tákun um'á úro'b

Pháñch'e éna tshá etshá, sá' ére'r éna etshá. Área úran ndí káne íri'r etéhs:

Área											
Área Meta 1	K'i' kuádros kína it'et's'e pa kína kíba man'úri'o kíbeh s'i's sutshá ki i'ebé anú kábi'e kínak. Lé-traba kína it'et's'e: E: Sikhá ni íri'r kínak, i'e sig'e. B: Kíkhá kíma íri'r kínak. R: sikhá kímu' chipahá ir'ir kínak ki itan íri'r ina ichhá M: sikhá nehé kuri kínu' pahá kínak. Niakuri urá ire'rb pa irho ichhá.										
Acciones concretas	1ª tshá etshá ubés ndi nánt'a nim- ba' ebá	2ª tshá ets- há ubés ndi taréh ním- ba's ebás	3ª tshá etshá ndi tínu'hn um'á eba'	4ª tshá ets- há ndi taréh um'ás ebás	5ª tshá ets- há ubés ndi tíñ'uhn um'á úro'b	6ª tshá ets- há ubés ndi ták'u'n um'á ebá	7ª tshá ets- há ndi káda sáphá ebá				

Man'í ndi káne kuri esa'b:

- Út'e plan nehé kína ichháh:
● ¿Man'í ndi kúri ebá út'e plan ichhá?
- ¿Ni i'iáhn márhe? ¿Man'éran?
- ¿Kábi'e sintisu'e?
- ¿Parí kúri raréhk bánhor isér pa kábi'é uts'a plan ratshá?

Nánt'a máre' ep'ín énthona émha:

Káne rándi nápets.

Ndi éna nánande' ta'i, ébe' usé:

-Nukhík, ná'i sárehhrme chich'é símbome. Ki sikhá múki'b ínhe sápets'e, kaúj éma ni márhe pur ndi ína kíri si'ahn símpesk pur ndi chich'é kípih palamás sat'u man'i ndi nábi' úwok. Purmhé' kaúj supá símbesjme-uma' u'a.

-Kíteh-ébe' úwa.

Kan'i úwa'b ki úndi usé' ta nánt'a émbo níndo.

-Ingáh' áta, kíku man'i bénza'n. Man'iuba' ndi kúri andik mahér sápes. Kíku nehé kíche samé', riphús níji kíji'r, ki émbo níndo sápes. Kúnhe ríphusba kína chich'é kísen ki kína sápes...

Úma' tángweh kurí úsa'b:

-¿Ki sikhá mahá tatshóuj?

Aunke síndi kichó' purmhé' si'ahn sínduk, nda nehé sangwéh márhe kirú pur ndi kán'a kíte, ki pa kína úri mátho' sa'i pa sín'i úba' kína úkiki kí'e- kángá ébe' u'a.

Úma úkiki úndi Títa, banhír urúr, ébe' urú, míser úta'r ú'o ndi ta'is tat'u úgu'n.

Ndi ítan chinch'er taká utshé:

-¿Sú'ak ijiék?

-¿Man'íran?

-Úngwe' ébeh eráh...

¿Man'úri kína kíta' ndi kína sápets

¿Man'íranbe sinéhrme man'i ndi kí'i natshá

Kúmu, ¿k'árore é'i nápets?

Úrir ndi ni ítan úrir márher sintet'e erhé'n

¿Múki'bgo'?

¿Ni pajágo'?

¿Man'érán kíhi phánc'h'e natshá?

-Kína, tat'ís níndo phánc'h'e kíchhó'

-O me nánt'a ún'e níndo, purmhé'... ¿éga' kanú níndo?

Kángá íru undi' k'ágó'r'o má erhé.

Kángá nánt'a ún'e níndo uhá ki bálor úkhar ták' r

Chich'e úsen

Chich'e mátho' márhe úp'ih, purmhé' síndi utsó'

Ébe' urá máno utsó' uráp'a nde sínhhes ta'i...

-¡Kiri' kiseúj!, sah r simb sjme. Í'e tú'e, ki jirú kábi'e gólpé sángoj! Sínha kúmu ndi ijiékme. Tsúts' nda í'ego'... tápeuj.

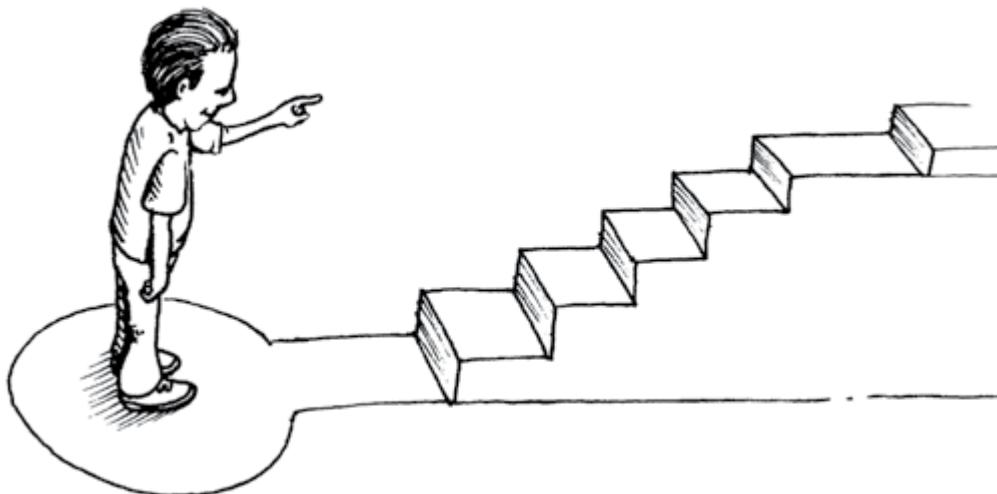
-Nukhík- tátá úwa. Ndi káne' é'i nápets ungwá kúnhe riní tukh 'rbnhe pa tsúts'en úsen'in.

Tsúmu ndi káne nánt'a lóbo níndo káne síndi atsó'... káne ni ínch'i mahásbe níndo síndi atsó' ták' r.

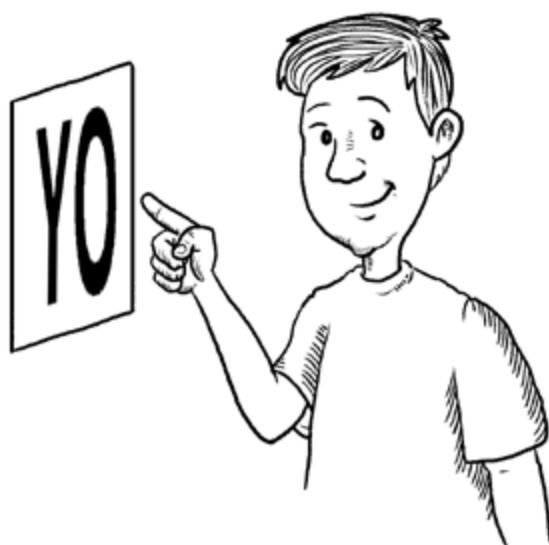
Káne ndi andí tápets ét'uhn káne nása' ratshá.

Sikhá káne sú'i í'e sutsháme mejór si'ahn káne í'e sutshá ki sigira'e, ná'is í'e nat'u.

● Rinhí pabe rúse'ni'n

● Pa síni' úba'
káne íri'r tán-
gw h, kaújre
nehé nánauj
nimbo rúb 'b.

● Ná'i ndi áreas ni
ti'ahn márhe.

● Úri íri'r ná'iuj, é'i rába
ni úrir end r etór ki úsa
ná'i ébeh éruj.

Man'í ndi éman pa síní' úba' bajír kata rúgihu' íri'r nikáhu'.

Man'í ndi káne atshá:

Nánauj man'í síbur rutshá pa ndi bajír, nánt'a plan ruts-há pa bajír katá rúgihú' nith 'rhu', kumu ndi úrir ípo' máre' íp'in ki úrehn ékhar; kíni plan síní' úba' bajír máre' apínhu' ki ína man'í a'ésu', man'í ndi ámahu' í'e ú'ehu' ki ína í'e uts-háhu'.

Área níji ma tína rinhí a'éshu' ndi bajír man'í atshá:

Área ndi úrir ír h'r ínkha':

- Man'í ndi kábi'e nató ki rána úrir rasér ndi kángar ch'emánir ki úrir maré'r.
- Man'í ndi úrir etshá o pibá éna búnho egéhb.
- Ur'ós ndi erhó ki rámha kábi'e nehé káne úran rána ratshá, ná'i ránar khí rámha k'árore mahér úrhan ratshá ndi ke'í sápha ékhar ki kábi'e sintiet'e.
- Ki mapé márhe man'í ndi rámha ratshá

Úrir ndi ípo' máre' ip'in:

- Nehé ráman kégo'be ur'ós káne banhír egá
- Kágun'o ráman man'íuba'be katá rúgin nátsa ránan pa máre' rap'in'en
- Kó'onkha'o rinhí rúkh 'rin pa ku'ós runts'arín
- Kángar ínch'e írur, kángar ch'émanir ki kángar kat'ír rinhí ráporin
- Ki mapé márhe man'í ndi rámha ratshá

Bajírin érehn ékharin

- Nehé ráman kégo're úri rána nehé úrehn rána ráts'o ki rána man'í úts'a rárhar.
- Kángar ndi éku' úrha érhan rána búts'u úrehn ráp'or o búp' úrehn ráp'or. ¿Kénha úrehn éthi' ki káda man'í úba'?
- Ur'ós ndi er'í rathéhn ki íri'r ránar rakú'rb
- Búnho urá épi úrehn émhuts
- Banhír ndi úrehn ép'ih etshéb

Rinhí ndi nimbó ndi égits agésk pa majér kína nánt'a bánhor úts'a plán kichháb.

Is 'n'i ubés kína bánhor máre' kingwíb pa man'í ndi kí'in o íburk'un kína kit'ésin ki kínan tshá kichháhn.

Endésima káne é'i í'e nátehb

Área	Kábe' ndi kí'iúba' úrir ndi egá Richhíhr it'éts'e kábe' ndi chí kí'i úba' ndi bánhohr egá ndi kína área, kábe' ndi kí'i é'i ráwa, kábi'ebe egá. Man'úri'o ékhar ki man'úri'o únkhá íbur pa íri'r naká.	Kábi'e kí'i síni'uba' úrir naká Richhíhr it'éts'e ká- bi'e kí'i pa síni'ubá bánhohr kí'i naká. Ibá kénkha úba' ráno'bbe íri'r naká, kúmu táku'n um'á, nánt'a sápha o tíñ'úhn sápha ráno'b. Ni i'áhn márhe pa ibá man'í úba' be í'e rats- há.
Kángar íreh'r		
Úrir ípo' máre' ip'ín		
Úrir ndi úrehn ékhar		

Rinhí u'ésin pa bajírin íri'r rána naká

Kágár íreh'r	Úrir ípo' máre' ip'ín	Úrir ndi úrehn ékhar

Rána káne tshá nató ki banhír rarór ki kángar ínch'er írur ki kángar ch'emánir ki maré'r rahrór. Man'i síbur etshá ki búnho nánkh'ar nápo' narhó.

Man'i marhó ki ránar késibur tári ratshá, ná'i nínan man'i ráman ndi éku' i'áhn kábe' ndi sápha ékhar ki kábe' ndi egá. Ki mapé márhe ndi rinhí káne rawa.

Úrir ír h'r

K'i ráia kína richhihr úran it'ésts'e pa kirú man'i éku' sá' kigán sutháh báñhor úta égin.
 Létra ba kína it'éts'e:
 E: Sikhá ni íri'r kinark'un.
 B: Kikhá kínu'n kíri íri'r kinark'un.
 R: Sikhá kínu'n ch'ípahá ni ír'ir kinark'un ki ínan tshá íri'r ichhán
 M: Sikhá nehé kúri kínu'n pahá kinark'un. Niákuri urá iré'r bun pa írho ichhán

Man'i ndi káne é'i ratshá

Káne ení'

1 ^a tshá etshá ubés ndi sa' nánt'a nímba' úro'b	2 ^a tshá etshá ubés ndi sá' ta- réh nímba' ebás	3 ^a tshá etshá ubés ndi sá' nánt'a um'á úro'b	4 ^a tshá etshá ndi sá' ta- réh um'á úro'bos	5 ^a tshá etshá ndi sa' tñ'uhn um'á úro'b
---	--	--	--	--

Nehé kína ibá kégo'be bajírin egán.
 Man'úmir'o ére'ba' úman ndi ugán náts'a únan.
 Man'i rinhí'o ú'ehn pa ku'ós rúns 'ni'n.
 Man'ur'i'o kángar ch'emánir, kángar ch'írur, kángar kat'ír ki
 maré' rinhí ér'ir.
 Ki mapé márhe ndi káne rinhí rawá

Úriri ndi ipo'mare'ip'in

Kí'i ráia kína richhihr úran it'ésts'e pa kirú maní ndi
 éku' sá' kígan sutháh báñhor úta éginhe.
 Létra ba kína it'ésts'e:
 E: Sikhá ni íri'r kinak'un.
 B: Kikhá kínu'n kíri íri'r kinark'un.
 R: Sikhá kínu'n ínch'ipahá ni ír'ir kinark'un ki Kínan
 tshá íri'r ichhán
 M: Sikhá nehé kúri kínu'n pahá kinark'un. Niákuri urá
 ire'ro pa kírho kichhán

Man'i ndi káne é'i ratshá	Káne ení'	K'ágör'o urá épí úrha érhan	1 ^a tshá etshá ubés ndi sa' nánt'a nímba' úro'b	2 ^a tshá etshá ubés ndi sá' ta'- réh nímba' ebás	3 ^a tshá etshá ubés ndi sá' nánt'a um'á úro'b	4 ^a tshá etshá ndi sá' ta'- réh um'á úro'bos	5 ^a tshá etshá ndi sa' tím'uh um'á úro'b		

Bajírin ndí úrehn ékhar

Kí'i ráia kína richhíhr úran it'ésts'e pa kirú man'i éku'sá' kigán sutháh bánhor úta éginhe.

Létraba kína it'éts'e:

E: Sikhá ni íri'r kínak'un.

B: Kikhá kínu'n kíri íri'r kínark'un.

R: Sikhá kínu'n ínch'ipahá ni ír'ir kínark'un ki kínan tshá íri'r kichhháhn

M: Sikhá nehé kúri kínu'n pajá kínak'un. Niákuri urá íre'rbun pa kírho kichhhán

Nánt'a rinhí máre' ep'ín pa nápo' máre' nap'ín

Pur ndi nánt'a úts'e úrha' ebó'

Kíni nánt'a monárka ch'úr'ih ndi Títa máre' ébe: urába ndi Ubilándezia. Reí tángw h úrha ni úwa tánchi ki ná'i naká úrha' utshá. Taká maita úrha' úp'e ndi ráts'oro sangwáro égats Ubilándezia úrir ndi egá mapé úrehn etshá ki íri'r egá, ke nde egá úrehn ets' n ki man'í ndi erh érhar. Sá' mapé sápha ebá Reí tángw h richhihr tásá' ndi úrehn ep'ín ki tángw h Reí ugéh. Úri ndi ugéh maní úrir íri'r ki man'í ndi ése khí riní ukh 'rb ki tsúmo' síngw h kan'í súsíh'rme úrir ndi Ubilándezia ndi egá. Man'í síbur émha, tónses, man'í ndi tángw h richhihr tásá' má mína man'í mútso'b.

Ta nánt'a úba' má man'í íri'r mutshá. Reí úwa má man'í ndi maméh má múki'rb i'e má mutshá pa má man'í rats'én Títande' ndi man'í ér'ir, Reí má úrir musér pa káda sápha má kí'i michháh, sápha ná'i úts'e úrha' rák'ihn, jardínbe súnga ma ránar úts'e ndi nánt'a lítro i'h úrha' rabó' má rána rambíh ndi úts'a úrha' ndi utshá. Ma nánt'a úbo'sen ndi pu atshá ma úrha' mik'ihn, úre úba' ndi ámha ágeh' ki úre sápha. Ndi ráts'oro sangwáro lítro úrha' ndi ágeh ki úrehn ndi ke'i téteh ú'obá up'á kúruna árha, úrir ndi taká ar'er ki kánga úrir richhihr átshab. Késibur rinhí tára'r man'í ndi éku' Reí úwa ki késibur kábie richhihr úmbin. Úrir ndi márhe úmha. Ná'i úrir ur'ós taká Reí úthas taká úwah úts'u'b. Taká úts'a kópa ch'i úthes ki brindáut'e pa Reí úri íri'r ná'i. Úba' úno'b úrehn uts' n. Ním'ba' ná'i úrir ndi Ránzo, merkáub, jardín ki rin'é egá uts' n, úrir úts' ni' má úrir michhér nápo' náts' ni'. Man'í ndi kuri émha ratshá nánkha'r urá rápi. Únkhasa máre márhe, úrir nimbo' um' hb úntser ndi éku' úrha'pan etshá únar úts'e ép'ehr, bumhú' kan'í úrhüb. Káda úri tángw h tat'is ch'i mahás nindo phá uhá ki tángw h phá úrha' újir ki nánt'a tat'is pibá úni' úbebe tángw h taki'r, Reí egúba tángw h úrehn sínda'r úwor. Ndi sá' ruba' níji úno'b ki úri ndi sá' lúltimo uhá usé újir, urú ma sá' ká síngw h síburme. Bár'il ndi nán-de' márhe rátso'ro sangwáro úr'ih lítro i'h ki sá' untho uk'ihn. Úri ndi urába uhá ki ndi lúltimu úna jardín phá ta'ih ki usé újir.

Reí ébeh ni márhe éma ki man'í ndi utshá; um'á ndi sá' tapóh, úrir jardínba ki présidensia tamhúts, Reí ut'é béndanabábe téteh ki úrir rinhí káts'as usér. Ná'i úrir taká márhe úmha, nánt'a kópa épikh ndi búp'e urhé'b, Reí úrir úwer ma míndir nánt'a úrhapan míta'. Úri nánk'uh úna ut'é kópa épikh, nánt'a úri undáh ki usé:

-Títande' ndi Ubadía ni káts'as márhe. Kábi'e ndi kaúj i'e kuri túwa, ná'i úri ndi Reí-no présidensia egá urá épi. É'i katá rúgin márhe ráman pa ndi kíni up'á kúruna ndi épikh ramák'un, pa rásek'un ni íri'rbe é'i náta' rátan pa ijiék'un, i'e kúmu ndi Reí ébeh ékesk'un pa úbo'. Ki é'i brindáru'en pa ndi kíni urába kópa ndi úrha' ewó', nábi' rungwáhsb pur ndi nant'é úr'u erár ni ichhá, pur ndi úrir kan'í ni íri'r ki Reíno tángw h kúri upór, ki márhe úwa uró.

Man'í taká tágne'n ki márhe úmha Reí urá úpi. Nánt'a úri ndi ét'u úri kópa úrha' ebó epór úna nánt'a Reí máno úno'b ki kíni ut'é kópa utéhs pa Ránzo ná'i brindámu'e pur ndi kan'íra émbi'n...purmhé' kúnhere kan'í úrhub, Reí ut'é báso utéhs kuri sisé'n ebó', phánch'e úna kanú úre'ts, úna ú'e pa úrha' móngwe', ki ndi sá' úbe urú man'í símba'me, kábe' ndi i'e, kópa urí úm' ki útho únha'.

¡Urha' kuri sur bme, man'í síngw h kuri sur bme...!

Reí úkiki nánt'a uri úbe' pama míndi nánt'aki úrha' múta', ki ubés nánt'aki ki pur ndi lúltimo ma úkiki nánt'a úrha' muja'. Purmhé' úwa ma páme, pürke ná'i ma rímkha'r: inodor, inodor ki insipido.

Taká ur'áhr pa ma mínar Reí urá mánor úrha' mínuh kábi'ebe utsháh. Kéga' úrir úmha: bár'il niákuri ni esí márhe, kuri purísima ki nánt'a urih pur nant'a úr'ih.

Ubés úrirmonárka úwa úrirman'índiéku'epháná'imímhuts ki úrir Reíno Mágus, míta' pa mir'áhb man'úri'oba rhú mits-há. ¿man'úri'o kanjúro, man'úri'o untshá, man'úri'oba úrir utshá pa úrha' úntsah ki kuri ná'i...?

Nánt'a úri maré' úna máno táro ki nangába uséb:

-¿milágru?¿kánguro?¿alkímia? sínha ígo'me'o, kángak, sínha ígo'me'o, úrir ndi Reí it'i, ígo'o nehé.

-Surúme-Reí úwa.

Kábe' ndi Juan ta'ih i'e tutshánhe. Juan nánt'a kímbo' úr'u erár ebó ma kímbo' émbobe úkhar ta sínhabe úro'.

Reíno ndi ut'é úr'u erár ni ichhá ét'u éka's ki ut'é úrha're ma et'úhn é'ir ki ír'r esén. Kíni únkhasa, tángw h tákhar banhír urá úpi nda úndi Títar, ma kuri úwa...¿Kikhá kaúj úrha' kúrire rá'uh, sínkhá'risme...? Nánt'a ráts'oro sangwáro lí-síngw h súwame ndi K'á na'í síngw h surú, kángak, nánt'a detáie gw h kuri úmha!.

k'árore mahér rarú nehé úts'e kuri napó' tro úrha' napó'...k'a sínkhá'risme...jk'á na'i! nánt'a detáie nehé, nehé rabá: jná'i tángw h kuri úmha!.

● Rinhí ndi káne úwa úkiki ás 'ni'

● Bajírin katá rúgin níndehrin, kúmu mánir ki írur katá rúgin ná'i ráman rutshán.

● Man'í ndi bajírin katá úgin úman i'ebe bajírin rats-há ki mánir ki írur kimba' rakásbun.

● Kábi'ergun ndi mánir ki írur man'í ndi túka-tu'en rutshán pa bajírin.

Énan tshá nánt'én Ránzon súngata' íri'r tushánhe

Man'i ndi káne rana ratshá:

Kaúj ku'ós Ránzo éna bajír ékes ki éna nánt'a plán tutsháhu' pa nánt'é Ránzohú' ki pa ni íri'r nikáhu', katá rúgihu' nikésu', nípo' nikésu' ki man'i ndi rámahu' khí rutsháhu'

Rinhí ndi sá' úmha.

Pa rinhí ndi a'ésin tshá kuri és'abnhe pa rinhí u'án:
● ¿Man'úri'o rustsháhn ndi éku' Ránzo ugán, pa íri'r nikán?

● ¿Man'úri'o ndi túman i'e rú'en? ¿Kábi'e kít'ab úrir nína ráserin?

● ¿Man'íranbe úman ni i'áhn?

● ¿Man'úri'o ráman pa nínán rutshán?

● ¿Man'úri'o ubés ni'áhni'n pa ráthi'n?

Kína kuádro rinhí it'éts'e man'í ndi úrir ná'i kúmha ki man'igo' kúri ewá

Úrir ndi rinhí er'éts

Man'úri kaúj kurí úwa ndi kí'i
rinhí

Rinhí it'ése man'í ndi kibán

● Rinhí ndi káne éma úkiki ás ni'

- Ná'irgun nant'én úbo'n
ki kúmbon tshá ratón

- Ná'i rámanbe tshá íri'r
nína nikán

- Mahér nínan nánt'a
úbo' tshá' rutshán pa
íri'r nikán

URHAN 22

Nánt'a proíeto kúmu nína ráku'sin:

Nínan runín rámabun ki man'í ndi nikharín nínan ú'obá rutshán.

Man'í ndi káne rána ratshá:

Nínan man'í rutshán pa nant'én
Ránzon ki ranún pa nánt'a proíeto
rána ratsháh pabe ná'i bajírin kúmu
íriu ki mánir rarih'.

Kína ibá man'í rinhí ndi kibá'o kuts'áhn, rinhí ndi erháhk kína u'obá ichháh.

- ¿Man'íranbe kuri uwanbe ni i'áhn man'í ndi úman?
- ¿K'ágor'o mahér nánkha'r man'í ratshá?
- ¿Man'íuri'o túkharín ki mahér rutshán pa íri'r nateh?
- ¿Man'íran kuri úwan ki sigíru'en nábe, ubés ndi sáki mapé sápha rabá unkha ná'e?
- ¿Man'íuri'o sahér sákharinme?
- Kíku rinhí it'éts'e ma'í ndi út'e ekípo émha.

Kíku rinhí ndi bánhor émha kína it'éts'e ndi proíeto pa ána atshá.

● Rinhí ndi káne éma úkiki ás ni'

● Uwá ná'irgun nínan
man'í sibur ráman
pabe nínan íri'r nikán

● Káne ndi ut'é Ránzo éna énde,
kíbi'e káne éna ut'é úbo' etó,
pa rungwérin ch'irurin, rung-
gwérin ch'emánirin, rungwé-
rin ndi bur'írin ch'írur ki ru-
gwerin ndi bur'í inch'émanir ni
íri'r naká.

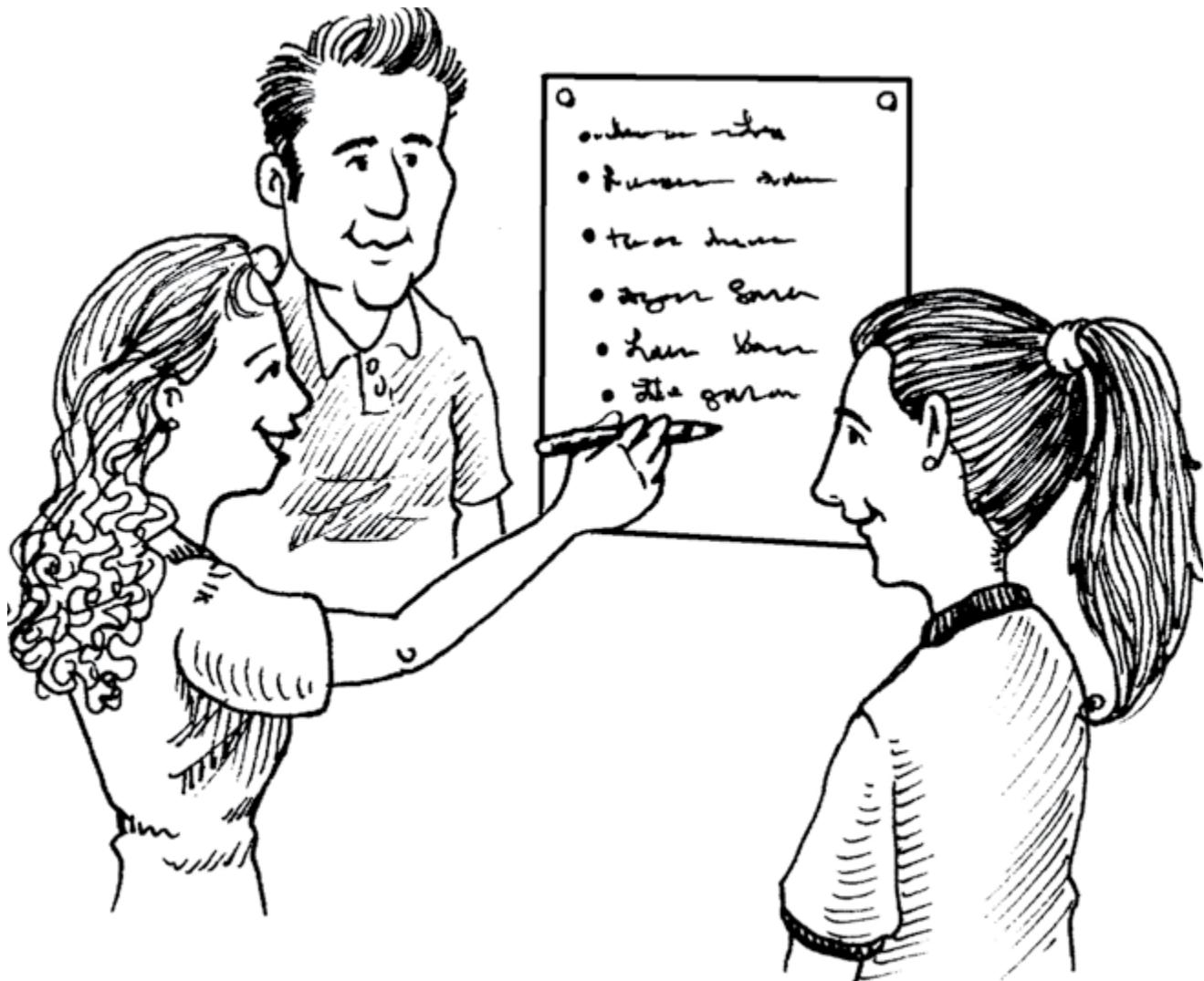
● Káne ndi úbo' tshá
ratshá ungwá ná'i ra-
tón kúmu írur ki mánir.

URHAN 23

Proieto kabe' ndi nina raku'sín:

Ninan nimbó rub 'bún ricnhíhr rusárin pa nant'en proieton

Man'í ndi káne rána ratshá:

Nibusin pa nimbó rube'bun richhihr
rusárin pa nant'en proieto rutshá
ki pa i'ebé mahér iri'r natehn.

Kíki richhíhr úran it'éts'e man'i ndi proíeton é'i rutshán

Nánt'a proíeto urába rutshánhe pa tínarin ákusin

Úrir úrhu' nákis ndi k'á éku' urá rápi úrha rárhan:

Rinhí nákis (man'úri'o nant'én propíeto rinhí nákisin pa nínarin ruts-hán)

Nant'én proíeton únhi' rúta'bun pa rahúsín

Kéñkha úba' ráno'b pa rutsháhn kúmu ták'un um'á ráno'b

Man'úri'o ráman pa nant'én proíeto ni nánde hn pa nant'é Ránzon:

Man'úri'o ráman pa ni íri'r nán teh:

Man'úri'o ú'in pa nant'én proíeton nimbo rub 'bun

Man'úri'o chípuri túkharín pa nant'én proíeton:

Man'úri'o ibur kúnsigiru'en pa nant'én proíeton:

Kégo', k'ágó'r'o o me ke nde ur'ós úr'u ére'r egá mahér rathi'bun-man'í ndi íburgun:

Ratshérgun kábi'e pa nant'én proíeton íri'r nátehn:

● Rinhí ndi káne éma úkiki ús ni'n

● Írurgun ki mánir-gun mahér ná'i katárugin man'í sibur rutsháhn pabe íri'r nikán

● Nánt'a Ránzon nánt'a proíeto rutsháhn pa rána man'í nábe ki ná'i katárugin rutshán kúmu írur ki mánir ratshá.

Káne ndi pu úrho utshá káne urába éna utshá

Man'í ndi káne rána ratshá:

Ungwá man'í rutshánhe ndi ná'i írur
ki mánir katáugin ndi sá' éna sápha
é'ihrin ki ndi éna únderin kúmu ndi
úrirgun, bajírin ki nánt'a Ránzo.

Rinhí káne éma pa káne úkiki ás ni'

Rinhí káne éma pa káne úkiki ás ni'

● Rinhí ndi káne éma úkiki ás ni'

● Káne ndi man'í utshá,
káne ni márhe éma,
márhe kibá kichhá.

● káne ndi ná'i úrho utshán,
íro're úkiki satí nimbó ám 'b
atshá.

● Ungwá nábi' tungwá-
hsbun káne ndi í'is
éb h éku'gun ndi ugán
márhe úman.

Richhihr éna érhe'n pa kína ríni kit'ésin

Richhihr éna érhe'n pa kína ríni kit'ésin

Urá úpi úrhan úrhan

Coordinación General de Comunicación Social

Instituto de la Mujer Guanajuatense

Instituto de la Juventud Guanajuatense

Instituto Guanajuatense para las Personas con Discapacidad

Secretaría de Desarrollo Social y Humano

Rar'áhr:

Secretaría de Desarrollo Social y Humano

Paseo de la Presa Número 99-101

Guanajuato, Gto. C.P. 36000

Teléfono 018003377948

(01472)7223453

(01473)7353626 al 31

MI IMPULSO

**"Kíni úrhan pa ná'i úrir ranhú, úrir ndi pulitikus sup'órme'i.
Ma íje' pa ndi Desar'óio Sosial ta ma ratshé".**

Paseo de la Presa No 103 Col. Centro
Guanajuato, Gto.

www.desarrollosocial.guanajuato.gob.mx

<http://portalsocial.guanajuato.gob.mx>

Gobierno del Estado de Guanajuato